

Η ηττοπάθεια της γλώσσας

του Θ. Π. Τάσιου

Ενδιαφέρον του κειμένου

Τον «πολιτισμικό γενιτσαρισμό» περιγράφει ο Θ. Π. Τάσιος και ζητεί λίγη αντίσταση σε ορισμένα γλωσσικά μπουγαδόνερα.

Εύκολα ρέπουμε προς την ελεεινολόγηση του παρόντος! Υποθέτω πως μας βοηθάει να δικαιώσουμε ένα παρελθόν αμφίβολης σπουδαιότητας, ή να προβάσουμε τον εαυτό μας πάνω απ' τις «ατέλειες» των άλλων.

Η κριτική είναι καθήκον δημοκρατικό μιας και ακυρώνει την νανουριστική μονοφωνία της κρατούσας άποψης.

Ομολογώ πως η πρώτη μου παρόρμηση είναι να καταδείξουμε το γελοίο του πράγματος· ο σκωπτικός ο λόγος αφυπνίζει!

Δεν θέλω ακόμα την πω γλωσσική διολίσθηση (έτσι κι αλλιώς όλοι μας διολισθαίνομε). Διερωτώμαι μόνο τι μας κάνει ν' αγκαλιάζουμε κατεπειγόντως την ξένη λέξη στον καθημερινό λόγο;

Επιζητούμε να βιώσουμε κι εμείς την ομορφιά, την ευφυΐα, τις δεξιότητες, τον πλούτο του αντίστοιχου ξένου προτύπου. Οπότε, φυσικότητα, η ξένη λέξη εκφράζει αρμοδιότερα την αντίστοιχη πρωτογενή έννοια, μιας και κουβαλάει αυτομάτως ολόκληρο το εννοιολογικό του φορτίο,

1. Εύκολα ρέπομε προς την ελεεινολόγηση¹ του παρόντος! Υποθέτω πως μας βοηθάει να δικαιώσουμε ένα παρελθόν αμφίβολης άλλως σπουδαιότητας, ή να προβάσουμε τον εαυτό μας πάνω απ' τις «ατέλειες» των άλλων. Συνήθως, μάλιστα, η σχετική γκρίνια - μας στηρίζεται σε προσωπικές εκτιμήσεις, χωρίς να νοιώθουμε πάντα την ανάγκη των μετρήσεων και της αποδεικτικότητας. Έτσι λ.χ. κεραυνοβολούμε τα ήθη της νέας γενιάς, χωρίς καν να ορίζωμεν τον (απέραντης περιπλοκής) όρο «ήθος», χωρίς να περιγράψωμε την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος στο οποίο αναφερόμαστε, και χωρίς να επικαλούμαστε κανέναν είδους μέτρηση με συγκεκριμένα κριτήρια.

Ετούτα, όμως όλα, καθόλου δεν σημαίνουν πως πρέπει να παραιτηθούμε απ' την κριτική των κοινωνικών μας φαινομένων. Στο κάτω - κάτω η κριτική (όταν δεν συνοδεύεται και με αστυνομική διάταξη) είναι καθήκον δημοκρατικό, μιάς και ακυρώνει την νανουριστική μονοφωνία της κρατούσας άποψης ή της «φοράς» των πραγμάτων.

2. Ήθελα, λοιπόν, σήμερα να ελεεινολογήσω τον καινούργιο συρμό των ξενικών μόν, λατινογραμμένων δέ, τίτλων σωρείας περιοδικών. Υποθέτω πως, τώρα, μέσα στη λαπαδιασμένη αγορά κανείς δέν θα τολμά να εκδώση περιοδικό με τίτλο «Μαστορέματα»· οφείλει να το 'πή «Do it yourself» (παρ' όλο που παραπέμπει στον συμπαθή ήρωα της παλαιάς διαθήκης ο οποίος κατέχεεν το σπέρμα αυτού χαμαί). Ιδού η πρόχειρη καταγραφή τέτοιων περιοδικών για τους τυχόν αμυήτους:

- Οι πίο τσαχπίνιδες αναγνώστες πρέπει τώρα να διαβάζουν το «Nitro», το «Colt», το «Downtown», το «Vita», ή ακόμη και το «The thing».

- Οι άνδρες ειδικότερα, το «Men» ή το «Status».

- Οι πίο ενήμεροι το «Crash».

- Οι ερωτικοί το «Open».

- Οι κυρίες το «Diva».

- Οι μουσικοφιλοί το «Music cafe», και τραβα κορδελα.

Και δέν αναφέρομαι βεβαίως στα επώνυμα ξένα περιοδικά τα οποία στην ελληνόφωνη έκδοσή - τους κυκλοφορούν κι αυτά με λατινογραμμένον τον τίτλο τους: «Cosmopolitan», «Elle», «Marie Claire», «Playboy»... Ναι, ξέρω, το φαινόμενο δέν έχει διαφύγει της προσοχής των κοινωνιολόγων, αλλά δέν έτυχε ακόμα να διαβάσω σχετική επιστημονική έρευνα. Έως τότε, θεωρώ ως μάλλον δεδομένο πως όλοι μας γεμίζομε από εθνική περηφάνεια για τις προόδους μας και για τη συμβολή μας στην παγκοσμιοποίηση. Εάν, όμως, σφάλλωμε, εάν κάμποσοι θεωρούν ετούτα τα τερτίπια ως πολιτισμικό γενιτσαρισμό μάλλον, νομιμοποιούμαστε νομίζω ν' αντιδράσουμε. Κι ομολογώ πως η πρώτη μου παρόρμηση είναι να καταδείξωμε το γελοίο του πράγματος· ο σκωπτικός ο λόγος αφυπνίζει! Αφήνοντας, όμως, το έργο τούτο στους θερινούς επιθεωρησιογράφους, διερωτώμαι πούθε μας έλαχε τόσο ηττοπάθεια; Τόσο

Το θέμα δεν είναι στενά γλωσσικό είναι ευρύτερα πολιτισμικό, είναι θέμα στάσεως ζωής.

Όσο ατελής κι αν είναι αυτή η εισαγωγή, επιτρέπει νομίζω να υποπτευθούμε ότι η γλωσσική διολίσθηση είναι απλός απόηχος μιας πολιτισμικής διολίσθησης.

Η εισαγόμενη πλημμυρίδα των μικρού κόστους προϊόντων της βιομηχανίας των «διασκεδάσεων» ή των «ειδήσεων», υπακούει σε εξωγενείς κανόνες και δεν είναι αποτέλεσμα «φυσιολογικής» πολιτισμικής διεργασίας.

Πριν όμως ένα γλωσσικό φαινόμενο καταστεί γεγονός καταγράψιμο, έχει προηγηθεί ένα κοινωνικό πολιτισμικό φαινόμενο που προκάλεσε τη γλωσσική μεταβολή.

Τέτοια αντίσταση ευαγγελίζομαι. Παρ' όλο που δεν είναι της μόδας, λίγη εθνική περηφάνια δε θα έβλαπτε κι εδώ.

άχρηστη αποδείχθηκε λοιπόν η γλώσσα μας στην πράξη;

3. Φαίνεται δέ ότι το ζήτημα είναι ευρύτερο: Τα «σού» και τα «γκλάμουρ» και τα «μπάτζετ» πάνε σύννεφο. Δεν θέλω ακόμα την πώ γλωσσική διολίσθηση (έτσι κι αλλιώς όλοι μας διολισθαίνομε). Διερωτώμαι μόνο τί μας κάνει ν' αγκαλιάζουμε κατεπειγόντως την ξένη λέξη στον καθημερινό λόγο; (Το θέμα της τεχνικο-επιστημονικής ορολογίας είναι ξέχωρο). Υποθέτω λοιπόν ότι μας έχει πρώτα κερδίσει το ξένο πρότυπο ζωής (δέν είναι άσχετο το γεγονός ότι κάμποσα απ' τα περιοδικά που ανέφερα αποκαλούνται lifestyle). Επιζητούμε να βιώσωμε κι εμείς οι δεύτεροι την ομορφιά, την ευφυΐα, τις δεξιότητες, τον πλούτο του αντίστοιχου ξένου προτύπου. Οπότε, φυσικότητα, η ξένη λέξη εκφράζει αρμοδιότερα την αντίστοιχη πρωτογενή έννοια, μιάς κι η ξένη λέξη κουβαλάει αυτομάτως ολόκληρο το εννοιολογικό του φορτίο, από γεννησιμιού της. Και δέν την αλλάζομε με τίποτα, ιδίως όταν η παιδεία μας δεν έτυχε να μας προσφέρει επαρκείς αντίστοιχες συγγενείς παραστάσεις κατα το παρελθόν. Επομένως, το θέμα δέν είναι στενά γλωσσικό είναι ευρύτερα πολιτισμικό, είναι θέμα στάσεως ζωής. Ποιόν επιλέγεις για πρότυπο: Τον Καραϊσκάκη ή τον Μαραντόνα, την Ειρήνη Παπά ή την Μαντόνα, τον Αλέκο τον Παναγούλη ή τον επιμελώς λιγδιάρη ήρωα της πόπ; Δικός σου είναι ο βίος, δικές σου οι ειδικές περιστάσεις, δική - σου (ελεύθερη προφανώς) κι η απόφαση. Μόλις όμως διαλέξης το πρότυπο, θα λουστής και τα σουσούμια - του και τις λέξεις - κλειδιά που το εκφράζουν.

4. Πάντως, όσο ατελής κι αν είναι αυτή η εισαγωγή, επιτρέπει νομίζω να υποπτευθούμε ότι η γλωσσική διολίσθηση είναι απλός απόηχος μιας πολιτισμικής διολίσθησης. Υποθέτω δηλαδή ότι ετούτο το κοινωνικό φαινόμενο δέν συνιστά μια «φυσική» πολιτισμική εξέλιξη της τοπικής Ομάδας. Θα υποστηρίξω ότι αυτή η εξέλιξη είναι αποτέλεσμα βιασμού: Η εισαγόμενη πλημμυρίδα των μικρού κόστους προϊόντων της βιομηχανίας των «διασκεδάσεων» ή των «ειδήσεων», υπακούει σε εξωγενείς κανόνες (τους λεγόμενους νόμους της αγοράς), και δέν είναι αποτέλεσμα «φυσιολογικής» πολιτισμικής διεργασίας. Άσχετο αν, στη μεγάλη κλίμακα χώρου και χρόνου, τα προϊόντα αυτά θα καταγραφούν τελικώς στην κουλτούρα της

εποχής μας.

Ετούτο, όμως, καθόλου δέν αποδεικνύει την αυτόματη αγαθοποιό συνέπεια αυτού του γεγονότος: το ενδιάμεσο κόστος προσαρμογής θα το έχουν πληρώσει πλήθος τοπικές κοινωνίες, ερήμην των οποίων οργανώθηκε κι εκτελέστηκε η εισβολή. Γι' αυτό emίλησα για «βιασμό». Στον βαθμό, λοιπόν, που ευσταθεί αυτή η (βασική νομίζω) παρατήρηση, γεννάται τώρα η άποψη ότι ορθώς μέν νομιμοποιούνται τα εκ βιασμού τέκνα (κανείς δέν σκέφτηκε, εκτός από φασίστες ή σταλινικούς, ν' αστυνομεύση την κουλτούρα), ο ίδιος ο βιασμός όμως ΔΕΝ νομιμοποιείται. Όταν, λοιπόν, έλεγα προ καιρού «λίγη αντίσταση ωρέ» σε ορισμένα γλωσσικά μπουγαδόνα (της δήθεν λαϊκής λαλιάς), αυτήν την άμυνα κατά του βιασμού υπαινισσόμουν. Διότι, και γενικότερα, τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς στον Τούρκο δέν κατάφεραν να διώξουν τα άρθρα απ' τα ελληνικά (άρθρα των οποίων ως γνωστόν στερείται το τουρκικόν ιδίωμα). Είκοσι όμως χρόνια γλωσσικού κατινισμού αρκέσαν για να φουντώση ο υφέρ-

πων εξοβελισμός των άρθρων («πήγαμε Τρίπολη, είδαμε Δήμαρχο κι ερχόμαστε Αθήνα»).

Μου λένε οι Γλωσσολόγοι - κι έχουν δίκιο: «Αυτή είναι σήμερα η γλώσσα. Αυτήν καταγράφουμε εμείς, κι αυτής τα φαινόμενα τακτοποιούμε». Καθήκον τους. (Και μακάρι να καταγράφανε και την ήττα της νι-φοβίας, εκείνης που την νομιμοποίησε η γνωστή «σχολική» Γραμματική: Τώρα, η πλειονότητα του γραπτού και του προφορικού λόγου εκφέρει «τον Γραμματέα», κι όχι «το Γραμματέα». Συνήλθαμε απ' τ' αρβανίτικα). Πολύ σωστά λοιπόν κάνουν οι γλωσσολόγοι. Πρίν όμως ένα γλωσσικό φαινόμενο καταστή γεγονός καταγράψιμο, έχει (όπως υπαινιχθήκαμε) προηγηθή ένα κοινωνικό πολιτισμικό φαινόμενο που προκάλεσε τη γλωσσική μεταβολή. Σ' εκείνην δε ακριβώς τη φάση, κι όχι στη γλώσσα, υποστηρίζω πως δικαιούμαι να ασκήσω κρίση αξιολογική όταν διαπιστώνω βιασμόν. Και μάλιστα όχι ως επιστήμονας, αλλά ως πολίτης. Και ν' αντιπροτείνω μια μορφή φυσιολογικότερου έρωτος, που θα προέλθη από μια αντίρροπα οργανωμένη παλλαϊκή Παιδείαν: Ας την πληρώσουμε (Κύριε Υπουργέ επι της Οικονομίας), άς την ετοιμάσουμε (Κύριε Υπουργέ επι της Παιδείας), ας την διαθέσουμε εμείς κι όποιος γουστάρει παίρνει. Και μὴ ξανακουσθή εκείνο λόγου χάρη το απίστευτο «δὲν φέρνει διαφημίσεις η μορφωτική τηλεόραση» ή το άλλο «δὲν χωρὰν στο πρόγραμμα των Λυκείων τα φιλοσοφικά και τα καλλιτεχνικά μαθήματα». Πρέπει, εἴν' αλήθεια, να πείσουμε και κάμποσες χιλιάδες Δασκάλους, οι οποίοι μέχρι προχθὲς υποχρεώνονταν να μεριμνούν «να μὴν εθισθῆ ὁ μαθητὴς σε γλώσσα κυριλέ».

Τέτοιαν αντίσταση λοιπόν ευαγγελίζομαι. Παρ' ὅλο που δὲν είναι της μόδας, λίγη εθνική περηφάνεια δὲν θα 'βλαφτε κι εδῶ. «Λίγο ξυπνάτε ἀδέρφια» του αείμνηστου Ξυλούρη. Έως, τότε, διατηρῶ πλήρες το δικαίωμα του ηχηροῦ καγχασμοῦ εισβάρος (ή «σε Βάρος», που λέν κι οι άσχετοι) του τλήμονος² εκείνου που θα βαστάη παραμάσχαλα το νέο περιοδικό «The Lober» ἀντὶ για το προτιμητέον «Ο Γκόμομος» (ιδίως διότι έχει ενετική καταγωγή).

Από την εφημερίδα «Το Βήμα», 02/08/1998 (το κείμενο διατηρήθηκε στην αρχική μορφή δημοσίευσης)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να γράψετε την περίληψη του κειμένου σε 100 περίπου λέξεις.
2. Να γράψετε τα συνώνυμα των λέξεων: κριτήρια, συρμό, παρόρμηση, διολίσθηση, μεριμνούν
3. Να βρείτε τη μέθοδο με την οποία ο συγγραφέας αναλύει την παράγραφο: «Ετούτο, όμως ... άρθρων» (Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας)
4. Τι δηλώνουν οι λέξεις και ποιος ο ρόλος τους στο κείμενο: όμως, οπότε, επομένως, λοιπόν, διότι, όταν, παρ' ὅλο που...
5. Να βρείτε ποια μέθοδο πειθούς χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στην παράγραφο: «Μου λένε οι Γλωσσολόγοι ... κυριλέ»
6. Ο συγγραφέας διερωτάται για ποιο λόγο υιοθετούνται εύκολα οι ξένες λέξεις. Έχοντας ως αφετηρία τον προβληματισμό του να γράψετε μια παράγραφο 90 περίπου λέξεων.

7. «Πριν, όμως, ένα γλωσσικό φαινόμενο καταστεί γεγονός καταγράψιμο, έχει προηγηθεί ένα κοινωνικό πολιτισμικό φαινόμενο που προκάλεσε τη γλωσσική μεταβολή». Ο συγγραφέας συνδέει την εισαγωγή ξένων λέξεων στην ανεξέλεγκτη εισαγωγή ξένων ηθών. Σε ένα κείμενο 550-600 λέξεων να παρουσιάσετε τους εχθρούς της εθνικής γλώσσας, αλλά και το ρόλο που αυτή έχει στην κοινωνική ζωή.

¹ ελεεινολόγηση η (ουσιαστικό) [ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ : ελεεινός λόγηση < λογώ < λέγω] ο χαρακτηρισμός κάποιου ως ελεεινού, ως αξιολύπητου

² τλήμων= δυστυχής

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ

N. Ρουσάκης

Φιλολογικό Φροντιστήριο